

Aleksandra Pilarska*

Anna Suchańska*

Instytut Psychologii Uniwersytetu im.
Adama MickiewiczaInstytut Psychologii Uniwersytetu im.
Adama Mickiewicza

STRUKTURALNE WŁAŚCIWOŚCI KONCEPCJI SIEBIE A POCZUCIE TOŻSAMOŚCI. FAKTY I ARTEFAKTY W POMIARZE SPÓJNOŚCI I ZŁOŻONOŚCI KONCEPCJI SIEBIE

Artykuł zawiera empiryczną analizę relacji pomiędzy strukturalnymi cechami koncepcji siebie a poczuciem tożsamości osobistej. W badaniu z udziałem 505 osób wykorzystano Kwestionariusz Spostrzegania Społecznego, Skalę Niespójności Ja, Skalę Klarowności Ja, Kwestionariusz Złożoności Ja oraz Wielowymiarowy Kwestionariusz Tożsamości. Analiza otrzymanych w badaniu rezultatów pokazała, że związki pomiędzy formalnymi charakterystykami koncepcji Ja a wyróżnionymi wymiarami tożsamości osobistej nie mają systematycznego charakteru. Zasadnym wydaje się zatem przyjąć, iż przedmiotowo ujęta koncepcja siebie i poczucie własnej tożsamości reprezentują odmienne konstrukty teoretyczne i dwie realności psychologiczne. Ponadto, w artykule podjęto pewne zaniedbywane problemy dotyczące operacjonalizacji formalnych aspektów Ja, poddając w wątpliwość trafność wykorzystywanych dotychczas wskaźników złożoności i spójności Ja.

Słowa kluczowe: struktura koncepcji siebie, tożsamość osobista, metodologia

TEORETYCZNE PODSTAWY BADAŃ

W psychologii osobowości istnieje dziś względna zgoda, co do tego, że pojęcie Ja jest złożone z wielu subkoncepcji siebie zmieniających się zależnie od sytuacyjnego kontekstu, pełnionej roli czy relacji z innymi (Markus i Wurf, 1987; Kihlstrom, Beer i Klein, 2002; Trzebińska i Dowgiert, 2005; Roberts, 2007; Suszek, 2007). Traktowanie Ja jako zjawiska wieloaspektowego i dynamicznego kieruje uwagę na sposób zorganizowania jego treści, czyli strukturę. Do podstawowych cech strukturalnych Ja zaliczyć można jego złożoność (*self-complexity*) (Linville, 1987), szufladkowanie (*self-concept compartmentalization*) (Showers, 1992), zróżnicowanie (*self-concept differentiation*) (Donahue, Robins,

Roberts i John, 1993), klarowność (*self-concept clarity*) (Campbell i in., 1996) czy odrębność (Jarymowicz, 2008). Prowadzone od ponad 20 lat badania dowiodły istnienia różnic indywidualnych w zakresie wskazanych strukturalnych atrybutów koncepcji siebie. Jednak niespójności w wynikach badań nad ich funkcjonalnością ujawniają konceptualne i metodologiczne trudności w uchwyceniu tych fenomenów.

Szczególnie wiele miejsca w literaturze poświęcono weryfikacji modelu złożoności Ja Linville (1987). Złożoność koncepcji siebie autorka definiuje i operacjonalizuje jako dowolną liczbę mniej lub bardziej podobnych autowizerunków aktualizowanych w różnych rolach. Jej wskaźnikiem jest statystyka H obliczana według wzoru stosowanego w naukach ścisłych do oceny stop-

* Podziękowania. Autorki składają podziękowania paniom Karolinie Cholajdzie-Koszeli, Małgorzacie Dąbkiewicz, Ewie Durskiej oraz Agacie Wołoszczak za pomoc w realizacji badań przedstawionych w niniejszej pracy.

nia rozproszenia danych jakościowych. Znaczna rozbieżność wyników badań empirycznych wykorzystujących wskaźnik H wywołała żywą dyskusję, która dotyczyła zarówno, podstawowej w koncepcji Linville, tezy o buforującej stres i chroniącej samoocenę funkcji złożonego Ja, jak i jego adaptacyjnej wartości w ogóle (Gara i in., 1993; Rafaeli-Mor i Steinberg, 2002; Koch i Shepherd, 2004). Zainicjowało to szereg prób badania regulacyjnych funkcji dwóch składowych złożoności koncepcji siebie, tj. liczby aspektów siebie oraz stopnia nakładania się przypisywanych im atrybutów, wyodrębnionych w wyniku kolejnych analiz. Ujawnione sprzeczności, co do związku tych komponentów z ogólnym wskaźnikiem złożoności oraz, co ważniejsze, z założeniami koncepcji i definicją konstruktów (Rafaeli-Mor, Gotlib i Revelle, 1999; Rafaeli-Mor i Steinberg, 2002; Luo i Watkins, 2008; Luo, Watkins i Lam, 2009), doprowadziły do zaproponowania nowej formuły obliczania wskaźnika złożoności (Rafaeli-Mor i in., 1999; Sakaki, 2004).

Drugim ważnym aspektem strukturalnym koncepcji siebie jest, zaproponowany przez Donahue i wsp. (1993), konstrukt zróżnicowania koncepcji siebie. Sposób operacjonalizacji tej zmiennej nie przewiduje swobody wyboru liczby ról. Badani otrzymują listę atrybutów, a następnie szacują, jak dobrze każdy z nich opisuje ich funkcjonowanie w podanych przez eksperymentatora rolach. Wysokie zróżnicowanie koncepcji siebie w badaniach Donahue i wsp. (1993) systematycznie korelowało z licznymi miarami nieprzystosowania. Podobny wynik uzyskał w polskich badaniach Styła z zespołem (2010), stosując skróconą miarę spójności Ja. Jakkolwiek wielokrotnie replikowane (Sheldon, Ryan, Rawsthorne i Ilardi, 1997; McReynolds, Altrocchi i House, 2000; Diehl, Hastings i Stanton, 2001; Campbell, Assanand i DiPaula, 2004), zebrane obserwacje i wyprowadzony z nich wniosek o adaptacyjności niezmienności obrazu siebie, wydają się sprzeczne zarówno z refleksją teoretyczną, jak i doświadczeniem klinicznym.

Powstaje tym samym pytanie, czy stosowany powszechnie w badaniach wskaźnik zróżnicowania koncepcji siebie rzeczywiście bada – teoretycznie zdefiniowany – strukturalny parametr, jakim jest jedność koncepcji siebie.

Najmniej kontrowersyjną właściwością struktury Ja jest klarowność. Określa ona stopień, w jakim przekonania na własny temat są jasno i pewnie sformułowane, wewnątrznie spójne i stabilne w czasie (Campbell i in., 1996). Związki klarowności Ja z przystosowaniem i samoocena zostały potwierdzone empirycznie (Campbell, 1990; Campbell, Chew i Scratchley, 1991; Campbell i in., 1996; Bigler, Neimeyer i Brown, 2001; Campbell i in., 2004; Constantino, Wilson, Horowitz i Pinel, 2006), a sam konstrukt stał się popularną perspektywą w analizach roli struktury Ja.

Szczególnymi cechami strukturalnymi koncepcji siebie są jej odrębność i współzależność (Jarymowicz, 2008). Zbiór atrybutów przypisanych sobie jest tu porównywany ze zbiorem użytym do opisu innych ludzi. (Nie)podobieństwo do osób zaliczanych do grupy własnej lub obcej ma zdaniem autorki nawiązywać do formalnych aspektów osobistej tożsamości (Jarymowicz, 2008).

Cel badań

W tradycji psychologicznej zarówno Ja, jak i tożsamość rozumiane są z jednej strony jako systemy samowiedzy (schematy lub koncepcje własnej osoby), co od czasów Jamesa (1890) traktuje się jako ich przedmiotowy aspekt. Z drugiej strony wskazuje się na ich podmiotowy aspekt, odnoszący się do sfery świadomości i subiektywnych doznań. Aspekt przedmiotowy obejmuje treści Ja lub tożsamości, a także ich organizację. Ja w sensie podmiotowym, obok aktów i stanów psychicznych, obejmuje także rozmaite funkcje (np. samoregulacja, samoukierowanie), zaś tożsamość w warstwie podmiotowej zwykło się ujmować jako powtarzające się sposoby przeżywania siebie. Analizując

związki przedmiotowego aspektu Ja i przedmiotowo rozumianej tożsamości przyjmuje się relację całości do części i wskazuje na szczególnie status pewnych elementów koncepcji siebie, tzw. atrybutów definicyjnych czy prototypowych (np. Jarymowicz i Kwiatkowska, 1988). Przedmiotem rozważań w niniejszej pracy uczyniono, pomijane dotychczas w empirycznych analizach, relacje pomiędzy strukturą koncepcji siebie (Ja przedmiotowym), a poczuciem osobistej tożsamości (efektem pracy podmiotowego aspektu tożsamości), analizowane w kontekście dyskusji nad wartością miar struktury Ja. Teoretyczne przesłanki poszukiwania tego rodzaju zależności są wyraźnie obecne w literaturze, gdzie Ja uznaje się za poznawczą bazę tożsamości, a spójność czy odrębność Ja za podstawę poczucia spójności i odrębności własnej osoby (Block, 1961; Markus, 1985, za: Grzelak i Jarymowicz, 2002; Mandrosz-Wróblewska, 1988; Jarymowicz, 2008; Oleś, 2008; Styła, Jankowski i Suszek, 2010; Batory, 2012). Zasadnym wydaje się zatem oczekiwać związku między takimi formalnymi charakterystykami koncepcji siebie, jak jej odrębność i współzależność, złożoność, spójność oraz klarowność a poczuciem tożsamości osobistej, w szczególności w obszarze poczucia spójności, odrębności i wartościowania własnej osoby.

Zasygnalizowane rozbieżności, ujawniane w badaniach nad psychologicznym znaczeniem złożoności i zróżnicowania Ja, zaliczanych przez Campbell i wsp. (2004) do miar zróżnicowania (*plurality*) i integracji (*unity*¹), nasuwają również pytanie o trafność tych narzędzi w pomiarze struktury Ja. W artykule podjęto w związku z tym także tę kwestię.

Metoda badań

Grupa badań

Badaniami objęto 505 osób (63,7% kobiet i 36,3% mężczyzn) w wieku 18 – 59 lat. Byli to studenci różnych kierunków uczelni wyższych oraz osoby pracujące posiadające minimum wykształcenie średnie. Średnia wieku osób badanych wyniosła $M = 24,21$ lat, z odchyleniem standardowym $SD = 7,02$.

Narzędzia badawcze

Odrębność Ja. Do szacowania odrębności Ja wykorzystano Kwestionariusz Spostrzegania Społecznego (KSS) autorstwa Jarymowicz (2008). Zawiera on listę 70 ujętych przymiotnikowo cech pozytywnych, spośród których osoba badana ma za zadanie wybrać te, które przychodzą jej do głowy, gdy myśli o innych ludziach (tzw. cechy typowe), po czym wskazać, z zakreślonych uprzednio, 10 tych, które najczęściej bierze pod uwagę (tzw. cechy schematowe). Ta sama procedura powtarzana jest w odniesieniu do osób obejmowanych kategorią „my”, a także samego siebie. Wskaźnik odrębności schematowej wyznaczany jest przez zliczenie cech schematowych Ja i jednocześnie nieschematowych dla kategorii „inni ludzie” (odrębność schematowa Ja-Inni) lub „my” (odrębność schematowa Ja-My), zaś współzależności schematowej – poprzez zsumowanie cech schematowych Ja i jednocześnie typowych dla kategorii „inni ludzie” (współzależność schematów Ja-Inni) lub „my” (współzależność schematów Ja-My) (Głuchowska, 2007).

¹ W pracy z 2004 roku autorzy używają terminów *plurality* i *unity*. W polskim tłumaczeniu tekstu stosowany jest termin integracja i zróżnicowanie. Problem kontrowersyjności terminu integracja wobec miar spójności i zróżnicowania podjęto już w innym miejscu (Suchańska, Worach, 2013).

Tabela 1. Formuły obliczania wskaźników złożoności

$$OL = (\sum_i (\sum_j C_{ij}) / T_j) / n * (n-1),$$

gdzie C to liczba wspólnych atrybutów dla dwóch aspektów Ja , T to całkowita liczba atrybutów w danym aspekcie Ja , n to całkowita liczba aspektów Ja utworzonych przez osobę badaną, zaś i oraz j są różne i zawierają się w przedziale od 1 do n .

$$H = \log_2 n - (\sum_i n_i \log_2 n_i) / n,$$

gdzie n to całkowita liczba atrybutów uwzględnionych w metodzie (tu 60), zaś n_i to całkowita liczba atrybutów, które pojawiają się w danej, możliwej kombinacji aspektów Ja .

$$SC = \text{Naspekt} / OL,$$

gdzie Naspekt to całkowita liczba aspektów Ja utworzonych przez osobę badaną, zaś OL to wartość wskaźnika nakładania się ról.

Niespójność (zróźnicowanie) Ja. Do pomiaru niespójności Ja posłużyła Skala Niespójności Ja (SN-JA-7A) opracowana przez Styłę, Jankowskiego i Suszka (2010), nawiązująca do miary Donahue i wsp. (1993). Osoba badana ocenia na siedmiostopniowej skali natężenie 7 cech pozytywnych w każdej z 5 typowych ról społecznych (np. studenta, partnera). Za wskaźnik zróźnicowania Ja przyjęto trzy miary, powszechnie wykorzystywane w zadaniu tego rodzaju: przeciętną wartość odchylenia standardowego natężenia cech w rolach (wskaźnik zaproponowany przez autorów skali, wykorzystany także przez Donahue i wsp., 1993), przeciętną wartość korelacji między rolami (wskaźnik zaproponowany przez Campbell i wsp., 2004) oraz proporcję wariancji resztowej między rolami (wskaźnik zaproponowany przez Blocka, 1961, a następnie zaadaptowany przez Donahue i wsp., 1993). Rzetelność skali w badaniach własnych wyniosła $\alpha = 0,92$.

Klarowność Ja. Skalę Klarowności Ja (SKJ) Campbell i wsp. (1996), w autorskim tłumaczeniu, wykorzystano do pomiaru klarowności (jasności) pojęcia Ja . Skala obejmuje 12 twierdzeń (np. „Rzadko doświadczam konfliktu między różnymi aspektami mojej osobowości”), do których osoba badana ustosunkowuje się na 5 stopniowej skali od „zdecydowanie się nie zgadzam”

do „zdecydowanie się zgadzam”. Rzetelność skali w badaniach własnych wyniosła $\alpha = 0,83$.

Złożoność Ja. Do pomiaru złożoności Ja w modelu Linville (1987) zastosowano Kwestionariusz Złożoności Ja w opracowaniu Barczak, Besty i Bazińskiej (2007). Zadaniem osoby badanej jest tu wskazanie ról, jakie pełni w życiu oraz przypisanie każdej z nich przymiotników z podanej listy 60 określeń (30 pozytywnych i 30 negatywnych). Wskaźnik złożoności Ja stanowi wartość statystyki H obliczona wedle standardowego wzoru, uwzględniającego liczbę utworzonych aspektów Ja oraz stopień redundancji między ich treściową zawartością. Uzyskane dane pozwoliły na obliczenie tych dwóch składowych, tj. nakładania się ról (OL) i liczby aspektów własnej osoby (Naspekt) według ujęcia i wzoru Rafaeli-Mora i wsp. (1999), a także nowego wskaźnika złożoności Ja (SC), zgodnie z propozycją Sakakiego (2004). Formuły obliczania wykorzystanych wskaźników złożoności przedstawione są w tabeli 1.

Struktura poczuć tożsamościowych. Poczucie tożsamości osobistej stanowi całościowe odniesienie się do samego siebie o charakterze intuicyjnym i refleksyjnym. Wyróżnionych zostało sześć kategorii poczuć tożsamościowych (poczucie wewnętrznej treści, poczucie niepowta-

rzalności, poczucie odrębności i granic, poczucie spójności, poczucie ciągłości w czasie oraz poczucie własnej wartości), odpowiadających sześciu wymiarom strukturalnym tożsamości: dostępności, specyficzności, wyodrębnienia, spójności, stabilności oraz wartościowania treści tożsamości. Przyjęta typologia wymiarów tożsamości wywodzi się z trzech źródeł. Pierwsze obejmuje obserwacje kliniczne pacjentów psychotycznych z zaburzeniami tożsamości (np. Sokolik, 1996), drugie nawiązuje do tez Eriksona (np. 1997, 2004) i kontynuatorów jego myśli (np. Mallory, 1989; Marcia, 1966), ostatnie zaś jest rezultatem analizy zakresu semantycznego pojęć wykorzystywanych do opisu struktury tożsamości w literaturze psychologicznej. Odnajdujemy wśród nich terminy takie jak poczucie ciągłości, poczucie wewnętrznej stałości, poczucie otwartości, poczucie unikalności, poczucie odrębności, poczucie wewnętrznej jednorodności, poczucie wewnętrznej integracji, poczucie wewnętrznej jedności, poczucie własnej wartości, poczucie godności, poczucie skuteczności, poczucie zgodności z sobą, pewność co do własnej osoby (np. Berzonsky, 2005; Koziński, 2007; Mandrosz-Wróblewska, 1988; Oleś, 2008; Sokolik, 1996; Straś-Romanowska, 2008; Vignoles, Regalia, Manzi, Golledge i Scabini, 2006; szerzej por. Pilarska, 2012a, 2012b). Do pomiaru wyróżnionych wymiarów tożsamości posłużył Wielowymiarowy Kwestionariusz Tożsamości (WKT) autorstwa Pilarskiej (2012a). Kwestionariusz obejmuje 43 pozycje², oceniane na cztero-stopniowej skali od „zdecydowanie nie/ nigdy” do „zdecydowanie tak/ zawsze”. Współczynniki rzetelności alfa Cronbacha osiągają dla poszczególnych podskal następujące wartości: dostępność $\alpha = 0,69$; specyficzność $\alpha = 0,77$; wyodrębnienie $\alpha = 0,64$; spójność $\alpha = 0,83$; stabilność $\alpha = 0,72$; wartościowanie $\alpha = 0,78$.

Procedura badań

Badania przeprowadzone zostały w trybie zespolowym, z zapewnieniem anonimowości i poufności danych. Osoby badane zostały poinformowane o celu badania, a warunkiem przeprowadzenia badania było każdorazowo uzyskanie ich zgody.

Wyniki badań

Analiza korelacji pomiędzy aspektami struktury koncepcji siebie i właściwościami struktury tożsamości

Tabela 2 prezentuje interkorelacje pomiędzy strukturalnymi aspektami Ja a poczuciami tożsamościowymi. Jak wynika z przedstawionych w niej danych, aspekty struktury Ja określające stopień powiązania reprezentacji wiedzy o sobie z reprezentacjami dotyczącymi otoczenia społecznego pozostają w słabych związkach z dwoma wymiarami tożsamości: stabilnością oraz wartościowaniem. Stabilność koreluje dodatnio z współzależnością schematową Ja-Inni oraz ujemnie z odrębnością schematową Ja-Inni i Ja-My. Podobnie wartościowanie koreluje dodatnio z współzależnością schematową Ja-Inni oraz ujemnie z odrębnością schematową Ja-Inni. Współczynniki determinacji dla tych związków wahają się od $r^2 = 0,01$ do $r^2 = 0,02$. Współzależność schematów Ja-My nie wykazuje żadnych powiązań z poczuciami tożsamościowymi.

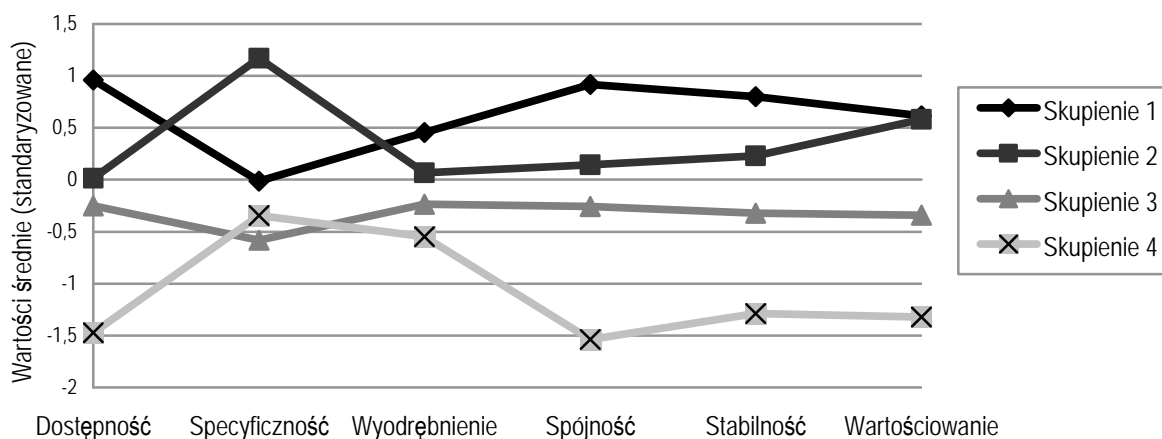
Analiza związków między zróżnicowaniem Ja a poczuciem tożsamości osobistej ujawnia wzorzec ujemnych korelacji ze wszystkimi – poza specyficznością – wymiarami tożsamości. Obserwacje te dotyczą jednak tylko wskaźnika opartego na odchyleniu standardowym. Przeciwny wzorzec korelacji wykazuje klarowność pojęcia

² Wykorzystano zmodyfikowaną przez autorkę wersję WKT, w której rozbudowana została podskala stabilności treści tożsamościowych, celem poprawy jej zgodności wewnętrznej i rozszerzenia zakresu myśli, uczuć czy zachowań, do których pozycje tej skali się odnoszą.

Tabela 2. Macierz korelacji między strukturalnymi aspektami koncepcji siebie a właściwościami struktury tożsamości

	WSJIn	WSJM	OSJIn	OSJM	SCD _{SD}	SCD _R	SCD _{VAR}	SCC	Naspekt	OL	H	SC	M	SD
DST	0,03	-0,00	-0,07	-0,05	-0,34**	0,01	-0,06	0,67***	-0,01	-0,09	0,14	0,13	11,07	2,31
SPF	0,09	0,03	-0,07	-0,05	0,04	-0,05	-0,01	0,17***	0,06	-0,08	0,21*	0,02	11,87	3,35
WDR	0,01	-0,10	-0,03	-0,03	-0,15**	-0,04	0,02	0,36***	0,07	0,10	0,17	-0,12	10,72	3,15
SPJ	0,06	0,02	-0,09	-0,03	-0,39***	0,09	-0,13*	0,73***	-0,05	-0,01	0,07	0,06	20,08	4,57
STB	0,15**	0,08	-0,13*	-0,12*	-0,35***	0,09	-0,10	0,62***	0,03	-0,09	0,17	0,04	15,44	3,39
WRT	0,11*	0,05	-0,14*	-0,08	-0,30***	-0,00	-0,04	0,58***	0,10	-0,07	0,23**	0,11	11,63	2,96
M	6,39	6,58	6,50	6,05	0,97	0,24	45,77	37,84	4,86	0,20	1,58	54,61	-	-
SD	2,35	2,18	1,84	1,71	0,37	0,22	10,81	8,25	2,11	0,18	0,67	125,53	-	-

Oznaczenia: DST = dostępność, SPF = specyficzność, WDR = wyodrębnienie, SPJ = spójność, STB = stabilność, WRT = wartościowanie, OS = odrębność schematowa (JIn = Ja-Inni, JM = Ja-My), WS = współzależność schematów (JIn = Ja-Inni, JM = Ja-My), SCD = zróżnicowanie Ja (SD = przeciętne odchylenie standardowe, R = przecięta korelacja ról, VAR = proporcja wariancji resztowej), SCC = klarowność Ja, Naspekt = liczba aspektów Ja, OL = nakładanie ról, H = złożoność Ja, SC = złożoność Ja. *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Ryc. 1. Graficzna ilustracja wyodrębnionych skupień

Ja. Zarówno zróżnicowanie, jak i klarowność pojęcia Ja najsilniej wiążą się ze spójnością tożsamości (współczynniki determinacji wynoszą odpowiednio $r^2 = 0,15$ i $r^2 = 0,53$).

Miary złożoności Ja (klasyczny wskaźnik H oraz 3 wskaźniki skorygowane) zasadniczo nie wiążą się z wymiarami tożsamości. Wyjątek stanowią słabe korelacje statystyki H ze specyficznością, $r^2 = 0,05$ oraz wartościowaniem, $r^2 = 0,05$.

Analiza związków pomiędzy strukturą Ja a profilami struktury tożsamości

W dalszej kolejności sprawdzono czy różne organizacje poczuć tożsamościowych różni się pod względem strukturalnych właściwości Ja. Zastosowano metodę dwustopniowego grupowania jako procedurę klasyfikacji. Ilustracją wyodrębnionych skupień jest rycina 1.

Tabela 3. Porównanie skupień pod względem aspektów struktury Ja – jednoczynnikowa analiza wariancji uzupełniona testami post-hoc

	Skupienie 1	Skupienie 2	Skupienie 3	Skupienie 4	F	Post hoc
	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>	<i>M (SD)</i>		
WSJIn	6,59 (2,39)	6,71 (2,13)	6,22 (2,22)	5,96 (2,66)	1,46	-
WSJM	6,57 (2,22)	6,95 (2,34)	6,58 (2,01)	6,25 (2,23)	0,96	-
OSJIn	6,29 (1,50)	6,22 (1,96)	6,62 (1,73)	7,02 (2,44)	2,45	-
OSJM	5,96 (1,66)	6,27 (1,81)	5,91 (1,72)	6,29 (1,67)	1,02	-
SCD _{SD}	0,83 (0,23)	1,04 (0,36)	0,95 (0,33)	1,24 (0,43)	21,91***	1 < 3, 2 < 4
SCD _R	0,25 (0,22)	0,20 (0,22)	0,26 (0,24)	0,23 (0,19)	1,07	-
SCD _{VAR}	45,08 (10,66)	45,31 (10,18)	45,81 (11,77)	47,50 (9,68)	0,56	-
SCC	44,72 (5,40)	38,22 (6,49)	34,79 (5,43)	28,16 (6,37)	132,62***	1 > 2 > 3 > 4
Naspekt	4,75 (2,37)	5,26 (2,46)	4,56 (1,74)	4,77 (1,63)	0,72	-
OL	0,21 (0,19)	0,16 (0,15)	0,20 (0,19)	0,23 (0,22)	0,73	-
H	1,35 (0,70)	1,36 (1,06)	1,14 (1,25)	1,23 (0,49)	1,77	-
SC	90,24 (234,76)	52,19 (57,56)	34,42 (26,72)	40,75 (76,51)	1,03	-

Oznaczenia: OS = odrębność schematowa (JIn = Ja-Inni, JM = Ja-My), WS = współzależność schematów (JIn = Ja-Inni, JM = Ja-My), SCD = zróżnicowanie Ja (SD = przeciętne odchylenie standardowe, R = przecięta korelacja ról, VAR = proporcja wariancji resztowej), SCC = klarowność Ja, Naspekt = liczba aspektów Ja, OL = nakładanie ról, H = złożoność Ja, SC = złożoność Ja. *** $p < 0,001$

Różnice między skupieniami w zakresie wszystkich wymiarów tożsamości były istotne statystycznie ($F(3, 501) = 344,26, p < 0,001$; $\eta^2 = 0,67$ dla dostępności, $F(3, 501) = 113,07, p < 0,001$; $\eta^2 = 0,40$ dla specyficzności, $F(3, 501) = 25,89, p < 0,001$; $\eta^2 = 0,13$ dla wyodrębnienia, $F(3, 501) = 361,80, p < 0,001$; $\eta^2 = 0,68$ dla spójności, $F(3, 501) = 182,77, p < 0,001$; $\eta^2 = 0,52$ dla stabilności oraz $F(3, 501) = 176,13, p < 0,001$; $\eta^2 = 0,51$ dla wartościowania). Wyodrębnione skupienia różnią się między sobą dwoma spośród dwunastu uwzględnionych w analizie strukturalnych aspektów koncepcji siebie: zróżnicowaniem Ja (obliczanym w oparciu o odchylenie standardowe), $\eta^2 = 0,15$ oraz klarownością

Ja, $\eta^2 = 0,52$. Wartości eta-kwadrat informują, że podział grupy badanej na skupienia o odmiennych profilach tożsamości wyjaśnia 15% zróżnicowania Ja i aż 52% klarowności koncepcji siebie. Osoby, które znalazły się w skupieniu 1, o najsilniejszym poczuciu tożsamości, charakteryzuje istotnie niższy poziom zróżnicowania niż osoby w trzech pozostałych skupieniach. Osoby pochodzące ze skupienia 4 cechuje zaś poziom zróżnicowania istotnie wyższy niż osoby w trzech pozostałych skupieniach. Poziom klarowności Ja istotnie różnicuje wszystkie cztery skupienia, przy czym najwyższy jego poziom uzyskują osoby w skupieniu 1, najniższy zaś osoby, które znalazły się w skupieniu 4 (por. tabela 3).

Fakty i artefaktyw badaniach struktury koncepcji siebie

Zasygnalizowane na wstępie wątpliwości, co do adaptacyjnego znaczenia spójności Ja kierują uwagę w stronę konstrukcji metody. Przegląd użytego w Skali Niepójności Ja zestawu cech pokazuje, że są to wyłącznie cechy pozytywne. Możliwe zatem, że wynik wskazujący na małe różnicowanie cech informuje faktycznie o konsekwencji w przypisywaniu sobie pożądanych atrybutów. W celu sprawdzenia tej hipotezy porównano wskaźniki różnicowania u osób oceniających siebie wysoko i nisko na wymiarze uwzględnionych w metodzie cech. Okazuje się, że w zakresie wszystkich analizowanych zmiennych, osoby oceniające siebie wyżej uzyskiwały istotnie niższe wyniki różnicowania niż osoby oceniające siebie niżej (wielkości efektu dla kolejnych cech wyniosły $d = 0,83$, $d = 1,57$, $d = 1,89$, $d = 1,16$, $d = 1,14$, $d = 1,27$, $d = 1,12$, $p < 0,001$).

W kontekście omawianej miary ważnym wydaje się zwrócenie uwagi na jeszcze jedną, interesującą kwestię. Okazuje się, że związki różnicowania Ja z poczuciem tożsamości ujawniają się w odniesieniu do wyników różnicowania opartych na odchyleniu standardowym, nie zaś wskaźników opartych na średniej interkorelacji czy analizie czynnikowej, co jest sprzeczne z doniesieniami innych autorów. Analiza związków między trzema miarami spójności Ja pokazuje, że wskaźnik różnicowania oparty na odchyleniu standardowym jest jedynie w umiarkowanym stopniu skorelowany ze wskaźnikiem opartym na średniej interkorelacji, $r = -0,37$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,13$, oraz słabo skorelowany ze wskaźnikiem opartym na wariancji resztowej, $r = 0,25$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,06$, poddając w wątpliwość możliwość zamiennego ich stosowania.

Analiza związków między miarami złożoności oraz tymi miarami i poczuciami tożsamościowymi przynosi kolejne istotne obserwacje. Pierwsza dotyczy braku związku między miarą złożoności Linville – statystyką H, a drugą z za-

stosowanych w badaniu miar tej samej zmiennej – wskaźnikiem złożoności Sakakiego SC, $p > 0,05$. Zważywszy, że teoretyczny sens obu wskaźników jest taki sam i taka sama procedura badania, wyjaśnieniem obserwowanego efektu może być jedynie konstrukcja (matematyczna) wskaźnika. Co więcej, statystyka SC, zgodnie z oczekiwaniami, koreluje ujemnie ze stopniem nakładania się ról, $r = -0,33$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,11$ oraz dodatnio z liczbą aspektów własnej osoby, $r = 0,51$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,26$, podczas gdy statystyka H okazuje się korelować dodatnio z liczbą aspektów własnej osoby, $r = 0,67$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,45$, lecz – przeciwnie do założeń modelu Linville – nie wiąże się istotnie z poziomem nakładania się ról, $p < 0,05$.

Inną wartą uwagi kwestią dotyczącą statystyki H są rezultaty analiz pokazujące, że pozostaje ona w znacznym stopniu powiązana nie tylko przez liczbę aspektów własnej osoby, ale także przez liczbę wykorzystanych (posortowanych) przez osobę badaną atrybutów, $r = 0,96$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,92$. Uwaga ta jest o tyle istotna, że osoby badane istotnie częściej do opisu siebie w rolach wybierają atrybuty pozytywne niż atrybuty negatywne, $\chi^2(1) = 17,00$, $p < 0,001$; $V = 1,00$, a sama statystyka H okazuje się istotnie silniej wiązać z liczbą użytych do opisu siebie atrybutów pozytywnych niż negatywnych, $r = 0,93$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,86$ oraz $r = 0,62$, $p < 0,001$; $r^2 = 0,38$; $z = 6,94$, $p < 0,001$.

Dyskusja i podsumowanie

Analiza otrzymanych związków między poczuciem tożsamości osobistej a charakterystykami struktury koncepcji siebie na nowo otwiera dyskusję nad relacją między tym, jak opisujemy siebie w różnych rolach a tym, jak doświadczamy swojej osobowej jedności, ciągłości, odrębności czy niepowtarzalności. Znaczna część uzyskanych wyników nie uprawnia do podtrzymania często formułowanych, intuicyjnych przewidywań na temat tych relacji.

Dla schematowej współzależności Ja-My, wbrew oczekiwaniom autorów koncepcji, nie odnotowano żadnych związków z wymiarami tożsamości. Z kolei słabe korelacje poczucia stabilności i własnej wartości ze współzależnością schematową Ja-Inni oraz odrębnością schematową Ja-Inni i Ja-My są zastanawiające z kilku powodów. Po pierwsze, jeśli przyjmiemy, iż „dobrze ukształtowana tożsamość indywidualna (...) wyraża się odrębnością schematów Ja-My” (Błaszczak, 2010, s. 79; por. Jarymowicz, 1992, Grzesiak-Feldman, 2006), kierunki obserwowanych zależności są przeciwne do oczekiwanych. Okazuje się, że im większy stopień współzależności pomiędzy schematem własnej osoby a reprezentacjami otoczenia społecznego oraz im mniejszy stopień odrębności między nimi, tym silniejsze poczucie ciągłości w czasie (jednego z warunków *sine qua non* tożsamości) i wyższe poczucie własnej wartości. Sugerowałoby to traktowanie wykorzystanych wskaźników dyferencjacji Ja raczej jako miar dezadaptacyjnego poczucia izolacji i niepodobieństwa względem innych ludzi, niż markerów procesu indywidualizacji.

Po drugie, wyraźniejsze związki wymiarów tożsamości obserwuje się w odniesieniu do powiązania reprezentacji własnej osoby ze schematem innych ludzi, nie zaś grupy własnej. Tymczasem zasadnym wydaje się oczekiwać, iż większe regulacyjne znaczenie w procesach konstruowania tożsamości winno przypadać różnicowaniu względem grupy społecznej, z którą jednostka się identyfikuje i do której przynależy. Uwagę taką czyni sama Jarymowicz pisząc, iż „dla formowania tożsamości osobistej odrębność schematowa Ja-My jest znacznie ważniejsza niż odrębność schematowa Ja-Inni” (1992, s. 202-203). W podobny sposób wypowiadają się Mandrosz-Wróblewska (1988), Braun (1988) czy Grzesiak-Feldman (2006).

Wreszcie, tożsamościowe wymiary specyficzności oraz wyodrębnienia, z definicji bezpośrednio nawiązujące do miary Jarymowicz (2008),

okazały się całkowicie niezależne zarówno od poziomu współzależności, jak i odrębności schematowej. A zatem odrębność (unikalność) poznawczej reprezentacji Ja, wyrażająca się odmiennością atrybutów przypisywanych własnej osobie od tych przypisywanych innym ludziom nie pozwala na wnioskowanie o podmiotowym funkcjonowaniu jednostki, w szczególności do świadczeniu przez nią własnych granic oraz jej poczuciu niepowtarzalności i wyjątkowości. Jest to znaczące tym bardziej, że Kwestionariusz Spostrzegania Społecznego, w zamierzeniu jego autorki, miał generować wskaźniki odrębności schematu Ja, które mogłyby stać się podstawą takich właśnie przewidywań (Jarymowicz, 2008, s. 125-126).

Rezultaty dotyczące związków zróżnicowania Ja i wymiarów tożsamości wydają się, na pierwszy rzut oka, dość jednoznaczne. Mniejsze zróżnicowanie koncepcji siebie wiąże się z wyższymi poziomami większości poczuć tożsamościowych oraz istotnie wyróżnia skupienie o strukturze zintegrowanej i strukturze rozproszonej tożsamości od pozostałych skupień. Otrzymane rezultaty korespondują z wynikami badań nad związkami zmienności w rolach społecznych z przystosowaniem (np. Martin, 1969; Donahue i in., 1993; Campbell i in., 2004; Baird, Le i Lucas, 2006; Styła i in., 2010) i potwierdzają wczesne doniesienia Blocka (1961), który dużą zmienność Ja uznał za charakterystyczną dla „interpersonalnych kameleonów pozbawionych wewnętrznego rdzenia tożsamości” (s. 392). Jednocześnie, podobnie jak u cytowanych wyżej autorów, hipoteza o negatywnym znaczeniu małego zróżnicowania, mającego sygnalizować „zesztywnienie w roli” (Block, 1961), nie zyskała potwierdzenia.

Sygnalizowane wcześniej teoretyczne i kliniczne argumenty na rzecz kontrowersyjności tezy o adaptacyjnej wartości kontekstowej zmienności autowizerunków, zrodziły pewne wątpliwości, co do wiarygodności uzyskanych również przez nas wyników. Pojawiło się py-

tanie, czy stosowany powszechnie w badaniach wskaźnik niespójności koncepcji siebie jest teoretycznie trafny, tzn. czy rzeczywiście bada to, co w zamierzeniu winien badać. Przeprowadzone analizy przyniosły ważne obserwacje dotyczące konstrukcji metody. Okazało się, że osoby lokujące swoje oceny na pozytywnych biegunach włączonych do metody cech wykazują mniejszą zmienność swoich oszacowań (większą spójność cech) niż osoby przypisujące sobie mniej pozytywną pozycję na danym wymiarze. Skoro niski stopień zróżnicowania koncepcji siebie charakteryzuje osoby, które lepiej oceniają siebie w zakresie pozytywnych cech (mają wyższą jawną samoocenę), to otrzymywane w badaniach dodatnie związki niskiego zróżnicowania z przystosowaniem przestają dziwić, jednak powinny być interpretowane jako związki o charakterze pozornym. Co więcej, dyskusyjnym pozostaje, czy należy traktować tak liczony wskaźnik zróżnicowania jako operacjonalizację aspektu struktury koncepcji siebie, jeśli w sposób wyraźny jest on uwikłany w wartościowanie jej treściowej zawartości (por. Locke, 2006).

W dyskusji nad wartością tej metody istotny okazuje się także sposób obliczania wskaźnika spójności Ja. W prezentowanym badaniu, inaczej niż pisze Donahue i wsp. (1993), wyniki uzyskane przy użyciu trzech wskaźników zróżnicowania nie są zbieżne, a ich słabe wzajemne korelacje nie upoważniają do uznania ich za kon-

wergentne. Jak wyjaśniają Baird i wsp. (2006) oraz Locke (2006), wskaźniki oparte na średniej interkorelacji oraz analizie czynnikowej są wrażliwe na – nieuwzględnione w definicji konstruktów – źródło zmienności tj. zróżnicowanie poziomu różnych cech w obrębie tej samej roli.

W odniesieniu do złożoności Ja, wyjąwszy słabe korelacje statystyki H ze specyficznością i wartościowaniem, nie otrzymano istotnych związków między jej miarami a wymiarami tożsamości. Jest to wynik zgodny z wcześniejszymi obserwacjami (Suchańska i Worach, 2013). Niemniej, w kontekście systematycznych, ujemnych związków poczucia tożsamości z (nie)spójnością stawia pod znakiem zapytania przedmiot pomiaru. Wskazuje bowiem (ponownie), jak dalece sposób operacjonalizacji³ określa sens tego samego, wydawałoby się, konstruktów, jakim jest kontekstowość obrazu siebie. Podobne spostrzeżenia czyni w swoich badaniach Campbell i wsp. (2004), podsumowując je konkluzją, iż nie należy utożsamiać ze sobą operacyjnych miar jedności, takich jak zróżnicowanie Ja oraz pluralizmu, jak złożoność Ja.

Dokładniejsza analiza statystyki H pokazuje, że – podobnie jak miara zróżnicowania Ja – nie jest ona do końca wolna od znaczenia samooceny. Jej wielkość jest bowiem funkcją nie tylko liczby użytych do opisu siebie atrybutów (co byłoby spójne z ideą zróżnicowania Zajonca, 1960, za: Campbell i in., 2004), lecz także licz-

³ Choć w obu metodach – Skali Niespójności Ja oraz Kwestionariuszu Złożoności Ja – podstawowym wymiarem oceny jest wewnętrzna zbieżność między różnymi aspektami Ja, to sposób tworzenia aspektów Ja i źródło zmienności, która podlega oszacowaniu są odmienne. W Kwestionariuszu Złożoności Ja aspekty siebie są swobodnie wybierane przez osobę badaną, a zmienność dotyczy faktycznej treściowej ich zawartości. W zadaniu Styły i współpracowników (2010) zarówno role, jak i cechy podane są przez eksperymentatora, a zmienność dotyczy natężenia tych cech w rolach. Można przypuszczać, że znaczenie regulacyjne konstelacji realnych aspektów siebie, na które wskazuje osoba badana jest inne od arbitralnych (choć uznanych za uniwersalne) ról wskazanych przez eksperymentatora. Podobnie, inne znaczenie regulacyjne wydaje się mieć zmienność cech, na które osoba badana wskazuje jako realnie konstruujące jej obrazy siebie od zmienności natężenia cech podanych przez eksperymentatora, które przez osobę badaną mogą być subiektywnie postrzegane jako centralne lub peryferyjne. W istocie, w badaniach własnych, ponad 90% badanych osób wskazało jako schematowe dla samoopisu dwie lub mniej spośród siedmiu uwzględnionych w metodzie Styły i współpracowników (2010) przymiotników (w tym ponad 40% badanych nie wskazało żadnej). Zatem gros osób badanych oceniało natężenie cech, których nie postrzega jako znaczących dla charakteryzowania siebie.

by atrybutów pozytywnych (por. Woolfolk i in., 1995). Świadczy o tym także związek statystyki H z poczuciem niepowtarzalności i własnej wartości, wymiarami tożsamości silnie wiążącymi się z pozytywnym afektem (Pilarska, 2012b).

Uwzględnienie, poza statystyką H, także jej dwóch definicyjnych składowych, czyli liczby aspektów Ja i ich treściowego podobieństwa, umożliwiło skonfrontowanie jej z nowszą, choć bazującą na tych samych komponentach, formułą obliczania złożoności Ja autorstwa Sakakiego (2004). Brak związku między miarą Linville (H) i miarą Sakakiego (SC) oraz tylko w przypadku tej ostatniej, spójne z definicją pojęcia związku z liczbą aspektów Ja i nakładaniem się ich treści, sprawia, że to miara SC wydaje się trafniej wyrażać ideę złożoności koncepcji siebie (por. Rafaeli-Mor i in., 1999; Rafaeli-Mor i Steinberg, 2002, Luo i Watkins, 2008; Luo i in., 2009).

Silne powiązania klarowności Ja z poczuciami tożsamościowymi nie dziwią, zważywszy, że badana jest ona za pomocą pozycji testowych bezpośrednio opisujących przekonania osoby na temat struktury jej własnego pojęcia Ja. Zatem w odróżnieniu od miar odrębności, złożoności czy spójności Ja odnosi się w większym stopniu do podmiotowego doświadczania własnej osoby niż przedmiotowo ujętej koncepcji siebie. Uwzględnienie perspektywy podmiotowej (lub po prostu samoopisowa forma pomiaru) może być czynnikiem częściowo wyjaśniającym wysoką zbieżność obu konstruktów. Styła i wsp. (2010) wręcz wskazują, że miara klarowności Ja (w odróżnieniu od innych sposobów operacjonalizacji strukturalnych atrybutów Ja) nawiązuje do poziomu tożsamości ogólnej, a więc najwyższego poziomu organizacji osobowości. Operacyjna zbieżność obu miar uwidacznia się także w treściach składających się na nie pozycji testowych.

Podsumowując, całość przeprowadzonych analiz przemawia za przyjęciem tezy o względnej niezależności formalnych charakterystyk Ja

i tożsamości. Prowokuje jednocześnie do trzech ważnych refleksji. Po pierwsze, sugeruje odmienną przedmiotowo ujętej koncepcji siebie od podmiotowo rozumianego sposobu doświadczania własnej osoby. Konsekwentnie, czynione w literaturze sugestie, iż „duża zmienność Ja w rolach prowadzi do „rozmywania” tożsamości” (Block, 1961, za: Styła i in., 2010; Baird i in., 2006) lub też, że odrębność Ja jest fundamentem indywidualnej tożsamości (Jarymowicz, 1992; Grzelak-Feldman, 2006; Błaszczak, 2010) nie dają się utrzymać. Uznawszy Ja jednostki za poznawczą bazę jej tożsamości, należałoby przyjąć, że poczucie tożsamości nie stanowi prostego odzwierciedlenia sposobu organizacji koncepcji siebie, lecz stanowi efekt dynamiki procesów pełniących wobec treści samowiedzy funkcje integrujące i zaangażowanych w formowanie tożsamości (np. procesów asymilacji, akomodacji czy autorefleksji).

Po drugie, jeśli uznamy silne poczucie tożsamości za adaptacyjnie korzystne – a przegląd literatury przedmiotu na przyjęcie takiej tezy pozwala (np. Grzegołowska-Klarkowska, 1988; Vignoles, Chryssochoou i Breakwell, 2000; Kubacka-Jasiecka, 2008; Pilarska, 2012b) – rezultaty przeprowadzonych analiz stawiają pod znakiem zapytania postulaty o pluralizmie czy kontekstualności Ja jako kryterium jego adaptacyjności (Gergen, 1968, za: Harter, Bresnick, Bouchey i Whitesell, 1997; Watkins i Watkins, 1997, za: Suszek, 2005; Trzebińska i Dowgiert, 2005; Ross, 2008).

Wreszcie, po trzecie – trudno oprzeć się wrażeniu, że podstawowym problemem teoretyków i badaczy tej dziedziny psychologii, jaką są zagadnienia Ja i tożsamości, są wciąż konceptualne i metodologiczne trudności dotyczące pomiaru ich istotnych atrybutów. Dopóki nie pozbedziemy się – diskutowanych wyżej – wątpliwości związanych z dotychczas wykorzystywanymi miarami struktury Ja, dopóty możliwości psychologicznej interpretacji otrzymywanych rezultatów badawczych będą nader ograniczone.

LITERATURA CYTOWANA

- Baird, B. M., Le, K. i Lucas, R. E. (2006). On the nature of intraindividual personality variability: Reliability, validity, and associations with well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 512-527.
- Barczak, A., Besta, T. i Bazińska, R. (2007). Model złożoności Ja w ujęciu Patricii Linville: Predykcje teoretyczne i pomiar. *Psychologia Jakości Życia*, 6, 57-76.
- Batory, A. (2012). Wielowymiarowe i dynamiczne Ja podstawą tożsamości. *Roczniki Psychologiczne*, 15, 27-49.
- Berzonsky, M. D. (2005). Ego-identity: A personal standpoint in a postmodern world. *Identity*, 5, 125-136.
- Bigler, M., Neimeyer, G. i Brown, E. (2001). The divided self revisited: Effects of self-concept clarity and self-concept differentiation on psychological adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 20, 396-415.
- Block, J. (1961). Ego identity, role variability, and adjustment. *Journal of Consulting Psychology*, 25, 392-397.
- Błaszczak, A. (2010). Współzależność schematu Ja a społeczne kategoryzacje. *Czasopismo Psychologiczne*, 16, 77-86.
- Braun, B. (1988). Rozwój samowiedzy a proces indywidualizacji, [w:] M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji JA – INNI: tożsamość, indywidualizacja – przynależność* (s. 41-63). Wrocław: Ossolineum.
- Brown, C. M. i McConnell, A. R. (2009). Effort or escape: Self-concept structure determines self-regulatory behavior. *Self and Identity*, 8, 365-377.
- Campbell, J. D. (1990). Self-esteem and clarity of the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 538-549.
- Campbell, J. D., Chew, B. i Scratchley, L. S. (1991). Cognitive and emotional reactions to daily events: The effects of self-esteem and self-complexity. *Journal of Personality*, 59, 473-505.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavallee, L. F. i Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 141-156.
- Campbell, J. D., Assanand, S. i Di Paula, A. (2004). Cechy strukturalne pojęcia Ja a przystosowanie, [w:] A. Tesser, R. B. Felson i J. M. Suls (red.), *Ja i tożsamość* (s. 70-88). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Constantino, M. J., Wilson, K. R., Horowitz, L. M. i Pinel, E. C. (2006). The direct and stress-buffering effects of self-organization on psychological adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25, 333-360.
- Diehl, M., Hastings, C. T. i Stanton, J. M. (2001). Self-concept differentiation across the adult life span. *Psychology and Aging*, 16, 643-654.
- Donahue, E. M., Robins, R. W., Roberts, B. W. i John, O. P. (1993). The divided self: Concurrent and longitudinal effects of psychological adjustment and social roles on self-concept differentiation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 834-846.
- Erikson, E. H. (1997). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Erikson, E. H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Gara, M. A., Woolfolk, R. L., Cohen, B. D., Goldston, R. B., Allen, L. A. i Novalany, J. (1993). Perception of self and other in major depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 102, 93-100.
- Głuchowska, A. (2007). Ja-współzależne i ja-niezależne: o specyfice samowiedzy u kobiet i mężczyzn. *Studia Psychologiczne*, 45, 47-62.
- Grzeżołowska-Klarkowska, H. (1988). Właściwości tożsamości a stopień i rodzaj obronności w warunkach zagrożenia Ja, [w:] M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji JA – INNI: tożsamość, indywidualizacja – przynależność* (s. 103-124). Wrocław: Ossolineum.
- Grzelak, J. i Jarymowicz, M. (2002). Tożsamość i współzależność, [w:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 3* (s. 107-145). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Grzesiak-Feldman, M. (2006). Tożsamościowe przesłanki różnych rodzajów stereotypizacji. *Roczniki Psychologiczne*, 9, 45-60.
- Harter, S., Bresnick, S., Bouchey, H. A. i Whitesell, N. R. (1997). The development of multiple role-related selves during adolescence. *Development and Psychopathology*, 9, 835-853.

- James, W. (1890). *The Principles of Psychology*. New York: Dover.
- Jarymowicz, M. i Kwiatkowska, A. (1988). Atrybuty własnej tożsamości: właściwości spostrzegane jako wspólne dla „ja” i „innych” versus specyficznie własne, [w:] M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji JA – INNI: tożsamość, indywidualizacja – przynależność* (s. 103-124). Wrocław: Ossolineum.
- Jarymowicz, M. (1992). Self, we, and other(s): Schemata, distinctiveness, and altruizm, [w:] P. M. Oliner, S. P. Oliner, L. Baron, L. A. Blum, D. L. Krebs i M. Z. Smolenska (red.), *Embracing the other: Philosophical, psychological, and historical perspectives on altruism* (s. 194-212). New York: New York University Press.
- Jarymowicz, M. (2008). *Psychologiczne podstawy podmiotowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kozielecki, J. (2007). *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kihlstrom, J. F., Beer, J. S. i Klein, S. B. (2003). Self and identity as memory, [w:] M. R. Leary i J. P. Tangney (red.), *Handbook of self and identity* (s. 68-90). New York: Guilford Press.
- Koch, E. J. i Shepperd, J. A. (2004). Is self-complexity linked to better coping? A review of the literature. *Journal of Personality*, 72, 727-760.
- Kubacka-Jasiecka, D. i Kuleta, M. (2008). Wprowadzenie, [w:] D. Kubacka-Jasiecka i M. Kuleta (red.), *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości* (s. 7-13). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Linville, P. W. (1987). Self-complexity as a cognitive buffer against stress-related illness and depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 663-676.
- Locke, K. D. (2006). What predicts well-being: A consistent self-concept or a desirable self-concept? *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25, 228-247.
- Luo, W. i Watkins, D. (2008). Clarifying the measurement of a self-structural process: The case of self-complexity. *International Journal of Testing*, 8, 143-165.
- Luo, W., Watkins, D. i Lam, R. Y. H. (2009). Validating a new measure of self-complexity. *Journal of Personality Assessment*, 91, 381-386.
- Mallory, M. E. (1989). Q-sort definition of ego identity status. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 399-412.
- Mandrosz-Wróblewska, J. (1988). *Tożsamość i nie-spójność ja a poszukiwanie własnej odrębności*. Wrocław: Ossolineum.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558.
- Markus, H. i Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology*, 38, 299-337.
- Martin, D. G. (1969). Consistency of self-descriptions under different role sets in neurotic and normal adolescents and adults. *Journal of Abnormal Psychology*, 74, 173-176.
- McReynolds, P., Altrocchi, J. i House, C. (2000). Self-pluralism: Assessment and relations to adjustment, life changes, and age. *Journal of Personality*, 68, 347-381.
- Niedenthal, P. M., Setterlund, M. B. i Wherry, M. B. (1992). Possible self-complexity and affective reactions to goal-relevant evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 5-16.
- Oleś, P. K. (2008). O różnych rodzajach tożsamości oraz ich stałości i zmianie, [w:] P. K. Oleś i A. Batory (red.), *Tożsamość i jej przemiany a kultura* (s. 41-84). Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Pilarska, A. (2012a). Wielowymiarowy Kwestionariusz Tożsamości, [w:] W. J. Paluchowski, A. Bujacz, P. Haładziński i L. Kaczmarek (red.), *Nowoczesne metody badawcze w psychologii* (s. 157-177). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNS UAM.
- Pilarska, A. (2012b). *Ja i tożsamość a dobrostan psychiczny*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNS UAM.
- Rafaeli-Mor, E., Gotlib, I. H. i Revelle, W. (1999). The meaning and measurement of self-complexity. *Personality and Individual Differences*, 27, 341-356.
- Rafaeli-Mor, E. i Steinberg, J. (2002). Self-complexity and well-being: A review and research synthesis. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 31-58.

- Roberts, B. (2007). Contextualizing personality psychology. *Journal of Personality*, 75, 1072-1081.
- Ross, C. A. (2008). Kontinuum dyssocjacji, [w:] J. Rowan i M. Cooper (red.), *Jekyll i Hyde. Wielorakie Ja we współczesnym świecie* (s. 186-202). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Sakaki, M. (2004). Effects of self-complexity on mood incongruent recall. *Japanese Psychological Research*, 46, 127-134.
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Rawsthorne L. J. i Ilardi, B. (1997). Trait self and true self: Cross-role variation in the Big five personality trait and its relation with psychological authenticity and subjective well being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1380-1393.
- Sokolik, M. (1996). *Psychoanaliza i Ja*. Warszawa: J. Santorski & Co.
- Straś-Romanowska, M. (2008). Tożsamość w czasach dekonstrukcji, [w:] B. Zimoń-Dubownik i M. Gamin-Wilk (red.), *Oblicza tożsamości: perspektywa interdyscyplinarna* (s. 19-30). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Styła, R., Jankowski, K. i Suszek, H. (2010). Skala niespójności Ja (SN-Ja). *Studia Psychologiczne*, 48, 31-43.
- Suchańska, A. i Worach, A. (2013). Złożoność koncepcji siebie a poczucie tożsamości. *Roczniki Psychologiczne*. (w druku)
- Suszek, H. (2005). Wielość Ja w społeczeństwie postmodernistycznym. *Psychologia. Edukacja i Społeczeństwo*, 2, 57-70.
- Suszek, H. (2007). Różnorodność wielości Ja. *Roczniki Psychologiczne*, 10, 7-37.
- Trzebińska, E. i Dowgiert, A. (2005). Polipsychizm: korzyści i koszty związane z wielowymiarowością tożsamości. *Przegląd Psychologiczny*, 48, 75-94.
- Vignoles, V. L., Chryssochoou, X. i Breakwell, G. M. (2000). The distinctiveness principle: Identity, meaning, and the bounds of cultural relativity. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 337-354.
- Vignoles, V. L., Regalia, C., Manzi, C., Gollidge, J. i Scabini, E. (2006). Beyond self-esteem: Influence of multiple motives on identity construction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 308-333.
- Woolfolk, R. L., Novalany, J., Gara, M. A., Allen, L. A. i Polino, M. (1995). Self-complexity, self-evaluation, and depression: An examination of form and content within the self-schema. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 1108-1120.

Aleksandra Pilarska

Anna Suchańska

Adam Mickiewicz University of Poznań Adam Mickiewicz University of Poznań

THE RELATIONSHIP BETWEEN STRUCTURAL ASPECTS OF SELF-CONCEPT AND PERSONAL IDENTITY. FACTS AND ARTIFACTS IN THE MEASUREMENT OF SELF-CONCEPT COMPLEXITY AND COHERENCE

This article presents empirical analysis of the relations between the structure of the self-concept and the personal identity. The sample consisted of 505 participants who completed Questionnaire of Social Perception, Self-Incoherence Scale, Self-Concept Clarity Scale, Self-Complexity Questionnaire, and Multidimensional Identity Questionnaire. Analyses of the data presented showed rather weak links between the measures of self-concept structure and the structural characteristics of personal identity. It is hereby suggested that the self-concept and personal identity represents different theoretical constructs, and two psychological realities. Additionally, some neglected issues involving measures of self-concept structure were addressed in the paper, as some of the obtained results raised questions about the validity of self-complexity and self-coherence indexes.

Keywords: structure of self-concept, personal identity, methodology